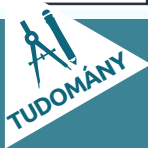

Magyar
Tudományos
Művek
Tára

MTMT – MI MIT JELENT A MAGYAR TUDOMÁNYOS MŰVEK TÁRÁBAN? TÍPUSOK - BESOROLÁS

► DR. DUDÁS ANIKÓ

Pázmány Péter Katolikus Egyetem

Bölcsészeti- és Társadalomtudományi Kar Könyvtár

Az MTMT kellékei között vannak a közlemények csoportosítására szolgáló kategorizáló kifejezések. Három deskriptor segítségével támaszkodhatunk a változatos közlemények szűrésekor, ezek – magyarázatos meghatározásokkal – a következők:

- **Típus (vagy Főtípus):** A szakmai és más alkotótevékenység eredményeként született, nyilvánosságra hozott művek megjelenési formáinak osztályait nevezi meg, elsősorban az adatrögzítés gyakorlata szempontjából. A források formáinak kategóriáit és a leírásukra szolgáló különböző adatelem-készlettel megszerkesztett adatfelviteli űrlapok sémáinak típusait is jelentheti.
- **Besorolás:** A közlemények fő típusain belül alkalmazott alosztás, főként műfaji ismérvek, vagy egyéb specifikum alapján jellemezve a forrás válfajait. A kategorizálási ismérvek lehetnek formai, szerkezeti, tartalmi, stílárius elemek, a terjedelemre vagy ismétlődésre utaló ismérvek, valamint egyéb, a szerzőségi és tudománymetriai indikátorok által meghatározott ismérvek.
- **Jelleg:** A tartalom közlésmódjára, retorikájára, a közlemény célcsoportjára utaló kifejezés. Valamennyi formai típushoz hozzárendelhető.

A rendszerezéshez használatos formális ontológiák fejlesztése az utóbbi években nagy lendületet vett, a szemantikus web ígéretes infrastruktúrájának megvalósítására törekedve. A tudományos kiadványok különféle formáit közelebbről is érintik a fejlesztések eredményei.

A típusok és besorolások dinamikája

A közlemények főbb típusai szokásosan a **könyv**, **könyvrészlet** és a **folyóiratban közölt cikk**, ezen kívül más közlési formák is születnek az internetes kommunikációs lehetőségek előnyeire építve. A típuslisták, kategóriák, taxonómiák frissítése ennek megfelelően folyamatos újítást, korszerűsítést, fejlesztést, követőmunkát igényel. A megváltozott kommunikációs környezet hatására kiforró új információközvetítő kategóriák iránti nyitottságról tanúskodik az MTMT részéről a rendszer **Tudományos adat** főtípussal való bővítése. Bevezetésével, következképp, a kutatási adatok a tudományos nemzeti bibliográfia gyűjtőkörébe kerültek (TBJ 4.3 2018).

¹ A cikk írásának idején érvényben lévő verzió Típus, besorolás, jelleg verzió: 4.3 – 2018. A továbbiakban rövidítése: TBJ 4.3.

A teljes kategórialistát az MTMT **Típus, besorolás, jelleg**¹ dokumentum verziók rögzítésével követi. A generikus entitások (az MTMT dokumentációjában a **főtípusok**) sajátságának megfelelően, más-más elemkészlettel írják le a típushoz tartozó közleményt. Az alapadatok egy része – például az alkotó(k) megnevezése, a mű keletkezésének/ megjelenésének helye, ideje, a szerző intézménye minden entitás sajátja, törzsadatokba szerveződhetnek.

A közlemény megjelenési formája szerinti hierarchiaszint generikus elemeként kezelt **főtípus**, és a specifikusabb **besorolás** terminusa minden hiánytalan MTMT-rekordnak tartozéka. A két címke alapozza meg a tudományometriai követelmények szintű szűréseket,

különböző szempontok szerinti kimutatások készítését, az adatok statisztikai-bibliometriai elemzését, az ezeken alapuló értékelést, gyakran döntések meghozatalát is. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk, hogy a mindössze két hierarchiaszint technikailag nem teszi lehetővé letisztult taxonómiák illesztését, például egy a szaktudományos műfajokat definiáló ontológia vagy ellenőrzött szótár párhuzamos alkalmazását.

A besorolási kategórialista alapkészlete az MTMT Bibliográfiai bizottság munkája nyomán született. A besorolások kifejezéslistáját, a megnevezésekhez tartozó rövid meghatározásokkal együtt a **Típus, besorolás, jelleg** (rövidítve: TBJ 4.3.) alapidokumentum rögzíti. A jelen cikkben a legfrissebb, 4.3 2018. évi verzió meghatározásaiból indulok ki, visszautalva a kialakulás korábbi időszakára² és a bizottság közreműködőjeként szerzett személyes tapasztalatokra.³

² Fölkerné Cseryik R. (2021), Holl A. (2021)

³ Dudás A. (2014)

A besorolások listája magán hordozza azoknak a valamikor egymástól elszigetelten épülő publikációs adatbázisoknak az örökségét, melyek integrációjából az MTMT kinőtt. Több szakterület publikációs nyilvántartásához használatos, szabadon megadott kifejezések halmozódtak fel, melyek átcsoportosításokkal és erős redukcióval tisztázódtak.

A három elemre korlátozódó tipizálás a kiinduló adatbázisok öröksége. A dokumentumformák és az azokon belüli közleményfajták hierarchikus szerkezetben, mindössze két kategóriaszintre rendeződhetnek. Laza kapcsolódással, a kétféle klasszifikáció némelyik terminusa akár függetlenül is teljesítheti szerepét.

A változatos, sok szinonimát tartalmazó kezdeti besorolási halmazok fésülése többféle módszerrel valósult

meg: a listák megfeleltetése, összevonás, általánosítás, redukálás, a szakterületek szakzsargonjához való illesztés irányvonalait követve.

Az országok vagy nemzetközi támogató szervezetek publikációs kibocsátási kívánalmai megkerülhetetlenné teszik a kutatás-fejlesztési indikátorok bevonását a nyilván tartásokba, a publikációs eredmények számon tartása és láthatóvá tétele mindemellett magától értetődő feladat egyének, intézmények, országok, régiók és más szinteken egyaránt. Valamennyi tudományág számára megfelelő, az ágazatok specifikusságait is érvényesíteni képes rendszerezésre az MTMT jelenti a kiindulópontot. A publikációfajták beszámítható válfajainak besorolásai az előd-adatbázisokban keletkezett besorolásokat felhasználva, mára kezelhető mennyiségű és áttekinthető terminuslistát képez, amin természetesen sokat lehet még finomítani, pontosítani. A rendszerbe konvertált adatok és a későbbi tapasztalatok is megerősítették az akadémiai közösség legrangosabb tudósainak körében is jelentkező kifejezett igényt arra, hogy a szaktudományos tevékenységen kívüli egyéb munkásságra is utalva, egy-egy tudós teljes életműve legyen áttekinthető a nyilvánosság előtt. Így kerül a *Tudományos Művek Tárába* sok **nem tudományos** megnyilatkozás, ismeretterjesztő anyag, oktatási jellegű munka is, akárcsak más, tudománynépszerűsítő vagy szakmapolitikai célzattal megírt dolgozat, a rendszerbe épített szűrőkre bízva a lényegbevágó tudományos közlemények kezelését és megjelenítését.

Az adatokkal szemben az alap-elvárások közé beépült az, hogy a rögzített adatok legyenek pontosak, hitelesek, és legyen lehetőség megkülönböztetni a számításba vehetőt attól, ami adott esetben nem releváns.

A **típus-besorolás-jelleg** hármából (Type/Subtype/Character) a **besorolás** nevezékei a publikálási formák válfajait fedik le a tudományos közlemények fajsúlyos csoportjainak keresettségét biztosítva. A típustól függ, hogy milyen besorolás választható az adatfelvitelnél. Első pillantásra a besorolás alatt választható kifejezések egy műfaji ontológiára emlékeztetnek. A teljes listát közlebből is szemügyre véve viszont észre kell vennünk, hogy nincs szó célzottan szaktudományos műfaji taxonómia illesztéséről. Műfajoktól elütő lehet többek között a **Könyvfejezet** besorolás terminusa,⁴ ami – ha a fejezetek közötti „keresztbe hivatkozás” definíciós követelménytől eltekintünk – jobbra formai rész-egész viszony relációt fejez ki, műfajra utalás nélkül. Hasonlóképp, a **Sokszerzős vagy csoportos szerzőségű cikk** sem tekinthető sajátos szakmai műfajnak,⁵ és idegen az **utánközlés** is.⁶

Az MTMT nézőpontjából az ismételt közlés eleve nem kaphat tudományos minősítést. Nem hozhat új eredményt, hiszen egyszer már megjelent, a kutatás és az ismertetett novum vagy más eredmény ismertté vált, a publikációk összes számánál így az újraközölt változat nem játszik szerepet. Az MTMT ebben az esetben művet számlál – eltekint a változatoktól. 2014.04.14. dátummal közzétett MTMT-állásfoglalás kimondja, általánosítható szövegrészletben:

„az azonos szövegű változatok (másodközlések) nem önálló művek, a változatok közül csak az egyik adhat valódi tudományos hivatkozást.”⁷

⁴ **Könyvfejezet:** Tematikusan szorosan összefüggő egységekből álló, a részek önállóan is befejezett tartalmi egységet képviselő mű része. A szerzők a fejezeteiket összehangolják, keresztbe hivatkozzák, a tárgyalt témakört módszeresen, tudományos apparátussal, a teljesség igényével dolgozzák fel. (TBJ 4.3. alapján, a továbbiakban az idézőjelekbe tett szövegrészek forrása, külön jelzés nélkül, ugyanez.)

Sokszerzős vagy csoportos szerzőségű szakcikk: Az MTMT számszerűen, 30 tagnál vonja meg a határt, ami fölött a kollaboráció tagjait és részesedést megkülönböztetett módon kezeli.

⁵ **Sokszerzős vagy csoportos szerzőségű szakcikk:** Az MTMT számszerűen, 30 tagnál vonja meg a határt, ami fölött a kollaboráció tagjait és részesedést megkülönböztetett módon kezeli.

⁶ **Utánközlés** – ide tartozik a párhuzamos megjelenés és minden másodközlés, az azonos tartalmú kiadások és a különféle megjelenési formák (folyóiratban, könyvben, különnyomatként, önálló füzetben (ekkor műhelytanulmány típusba kerülne az MTMT-ben), továbbá az egyéb kiadásbeli, valamint nyelvi változatok. Ez a kezelésmód átmeneti.

⁷ Állásfoglalás az efemer és tartós tárolású tudományos művek és a bennük előforduló hivatkozások MTMT-ben történő kezeléséről. 2014.04.14. MTMT-honlap. Dokumentumok. Ismertetők

Bölcsészettudományok kutató szakemberei a többszöri közlésért inkább többletpontot írnának jóvá a tudomány-metriaí eredménylistán, a többször megjelent mű publikációs jegyzékről való teljes mellőzése bibliográfiailag nem indokolt.

Bibliográfiánál az ismételt közlések leírásait legfeljebb az előbbi-utóbbi megjelenés, formai változat vagy egyéb tartalmi módosulás jelzése különbözteti meg. Ha a szerző a másodközléseket mind felsorolja a publikációs listáján – az bibliográfiailag kifogástalan, egy-egy életmű prezentálásánál hiba volna, ha az újraközlések nem szerepelnének. A másodközlésnek hatás-ismertség-elfogadottság-igény szintjén is lehet jelzés-értéke. Megtisztelő, ha egy téma kutatási eredményeit bemutatni és terjeszteni szándékozó kötetben újraközlnek valakinek a tanulmányát. Az újraközlő művek gyakran nem szóról szóra ugyanazok, kisebb-nagyobb módosítások szinte szükségszerűen akadnak benne. A módosítások is jeleznek a fejlődéstörténet irányát. Mindez aligha ragadható meg az elterjedt, bibliometriaí indikátorok alkalmazásával.

Tudományos közlemények – műfajkutatás

A tudományos közlemények műfajaíval kevés elméleti és pragmatikaí vizsgálat foglalkozik. Egyes irányzatok a tudományos diskurzus és cselekvés velejárójának tekintik, a kommunikaív közös célokra, illetve a cselekvés viszszaíerő céljára irányítják a figyelmet, társas és kogníív sémákba, a sokféleség heterogén mintázataíba rendeződő entitásokként írják le, melyek nem határolódnak el élesen. „A műfaj minden esetben a diskurzusban aktualizálódo absztraikt mintázatként jelenik meg: virtualitás-ként, potencialitásként, immanenciaíként” Simon Gábor

műfajkutatásról adott áttekintéséből csak néhány eszenciális mozzanatot kiragadva is érzékelhető a problémakör megragadásának nehézsége.⁸

⁸ Simon G. (2017), 154.

A tudományos közlemények gyakorlattal megegyező értelmezését és szerepét a közleményeket nyilvántartó adatbázisban, a műfajokra vonatkozó ismeretek feltárása pozitívan segítheti.

A tudományos közleménytípusok közül említünk olyan példát, amelyik hatáskifejtési potenciáljában tér el a hasonló szakcikkektől, a kritikai műfajoktól és más tanulmányoktól. A tudományos folyóiratokban közölt **Összefoglaló cikk (Review Paper)** MTMT-definíciója szűkszavú:

Összefoglaló cikk: „Tudományos folyóiratban megjelent, egy-egy specifikus téma, tudományterület aktuális kutatásait összegző cikk.” (TBJ 4.3)

A szakcikktől való megkülönböztetés főként bibliometriai jelenségre vezethető vissza. A tudományometriai elemzések ugyanis kimutatják, hogy az eredeti eredményeket bemutató szakcikk (Originl Research Paper) idézettségét az összefoglaló cikkek messze felülmúlják, így a fogadtatás és hatás metrikai eredményei összehasonlíthatatlannak, illetve torz eredményekre vezethetnek.

Az összefoglaló cikk általában nagy ívű áttekintést ad a szakterület fejleményeiről, vagy egy szűkebb téma kutatásának állását, irodalmát összegzi, gyakran kitekintéssel a lehetséges kutatási irányokra.

Több altípust különböztetnek meg: az elbeszélő stílusban íródott cikk az ismereteket összegzi, magyarázza és közvetíti; a szisztematikusan vizsgálódó választ keres egy konkrét kérdésre a meglévő szakirodalomból, a metaanalízis pedig a publikált eredményeket összehasonlító módszerrel elemzi, összegzése új következtetéseket tartalmazhat.

Sajátos jelentéstöltet: Recenzió/kritika és Ismertetés

Rokonértelműek, mégis mindkét kifejezés önálló deskriptor státusszal került fel a besoroló etikettek közé. Státuszuk azonban erősen különbözik, a külön-külön felhasználást e különbségtétel iránti igény formálta át a köznyelvihez képest némi módosítással.

Az **Ismertetés** nem kerül be a „teljes tudományos” válogatásba. Újdonság megismertetése, tájékoztató, tudománynpszerűsítő – inkább a közérdeklődést célozza meg.

Recenzió/Kritika: „Szakmai nyilvánosságnak szánt elemző bírálat, értékelés egy szakmai műről vagy annak részletéről.” (TBJ 4.3)

A „teljes tudományos” közleménytípusok között számon tartott írásmű mások eredményeit értékeli, más művet vesz górcső alá, a **Szaktanulmány** besorolással lehet rokonságba hozni, amennyiben valóban jellemzi az adott kritikát hasonló retorika, és fel van vértézve az elvárt tudományos apparátussal és tájékozottsággal.

Összefoglalás és következtetés

Az MTMT jelenleg 93 besorolási címkét tart fenn. A kategorizálási apparátus folyamatos fejlesztését több körülmény is megkívánja: a pontosításokon kívül a feltöltött adatok, a publikációs gyakorlat, az új közlési formák és az értékelési, elemzési igények változásai is a céloknak, feladatoknak megfelelő kategóriák körvonalazását teszi szükségessé.

Táblázatban tekintjük át a főtípusokhoz rendelhető besoroláskategóriák számát. Csillag jelöli azokat a típusokat, melyeket – megfelelő besorolás-címke társaságában – számításba lehet venni a tudományos értékelések eljárásaiban, amennyiben azok az akadémiai alapfeltételekhez

igazítják a követelményeiket, azaz, Akadémia elnöksége által meghatározott „teljes tudományos” értékű közlemények körét tekintik zsinórmértéknek.⁹ (1. táblázat)

⁹ MTA elnökség, doktori határozat - 2012.09.25

Ha a „teljes tudományos” szűrő bekapcsolásakor az ugyanezen feltételnek megfelelő szerzőségek figyelembe vételével nyerhetők ki az MTMT keresőfelületén a tudományos mércékkel megrostált adatok a szakterületek működésére jellemző további szűrésekkel vagy elrendezésben.

Végül, számszerűsítésekkel, áttekintést adunk a tipikus publikációs formákról. Nem részletezem az **oltalmi** formákat és az **egyéb konferenciaközlemény** besorolás sajátos – egyedi kezelésétől is eltekintek. Az **Alkotás** főosztályhoz nem kapcsolódik tudományos jelleg, mivel más természetű tartalmat takar, ennek megfelelően az egyes alkotástípusokhoz **művészeti** és **műszaki** jelleg társítható.

1. táblázat A főtípusokhoz rendelhető besorolások (közleményfélék) száma

Könyv*	15
Könyvrészlet*	18
Folyóiratcikk*	18
Oltalmi formák*	10
Alkotás	8
Disszertáció	9
Egyéb	11
Egyéb konferenciaközlemény*	4

2. táblázat Teljes tudományos közlemények típusai a kapcsolható (váltfajokra utaló) besorolási elemek számával

TIPIKUS PUBLIKÁCIÓS FORMÁK	BESOROLÁSOK SZÁMA	TELJES TUDOMÁNYOS KÖZLEMÉNY-BESOROLÁSOK SZÁMA
Könyv	15	7
Könyvrészlet	18	10
Folyóíratcikk	18	9

3. táblázat „Teljes tudományos” minősítésű besorolások a fő típusformák szerint:

KÖNYV	KÖNYVRÉSZLET	FOLYÓIRATCIKK
Szakkönyv	Szaktanulmány	Szaccikk
Monográfia	Forráskiadás	Forráskiadás
Forráskiadás	Konferencia-közlemény	Konferencia-közlemény
Kézikönyv	Könyvfejezet	Műkritika
Kritikai kiadás	Műhelytanulmány része	Összefoglaló cikk
Atlasz	Műkritika	Recenzió/kritika
Műhelytanulmány	Műtárgyleírás	Rövid közlemény
	Recenzió/kritika	Esszé
	Esszé	Sokszerzős vagy csoportos szerzőségű szaccikk
	Térkép	

Fentiekből következik, hogy a „besorolás” kategóriaosztálynak nem tulajdonítható más szerep, mint amire létrehozták, és a gyakorlatban használják: az MTMT céljával összehangolt, a közlemények funkciója, formai, formális és tartalmi jellemzői alapján biztosítani az igényeknek megfelelő rendszerezést, szűrést, csoportosítást, kötött szótár alkalmazásával. ►

Irodalom:

- Dudás Anikó, 2014. Bibliográfiai kérdések az MTMT-ben, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás*, 61(1), 5–17. ►
- Fölkerné Csernyik Rita, 2021. Az MTMT története, szerkezeti felépítése, szerzői és adminisztrátori feladatok. In *A publikációs kultúra alakváltozatai*, Pécs, PTE Egyetemi Könyvtár és Tudásközpont, 428–450. DOI: [10.15170/EKTK-PKA-2021.06](https://doi.org/10.15170/EKTK-PKA-2021.06)
- Holl András, 2021. A Magyar Tudományos Művek Tára – alapvető információk és működési alapelvek = The Hungarian Science Bibliography – Description and Principles of Operation. *Magyar Tudomány*, 182(1), 81–89. DOI: [10.1556/2065.182.2021.1.12](https://doi.org/10.1556/2065.182.2021.1.12)
- Simon Gábor, (2017). Áttekintés a műfajkutatás tendenciáiról és lehetőségeiről. *Magyar Nyelv*, 113. évf. 2. sz. 146–166. DOI: [10.18349/MagyarNyelv.2017.2.146](https://doi.org/10.18349/MagyarNyelv.2017.2.146)